

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие // Новое в лингвистике. – М., 1972. – Вып. VI. Языковые контакты. – С. 25–60.
2. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. – М.: Учпедгиз, 1956. – 695 с.
3. Городяненко В.Г. Языковая ситуация в сфере общения и образования на Украине // Социология. Социальность. Современность. – М.: Союз, 1999. – Вып. 5. Ч. I. Социальная сфера: состояние и тенденции развития. – С. 42.
4. Ладзыженская Т.А., Ладзыженская Н.В. Об учебнике “Методика преподавания риторики в школе” // Материалы 13 Международной научно-практической конференции “Риторика и культура общения в общественном и образовательном пространстве”, 21-23 января 2009 г. / под ред. В.И. Аннушкина. – М.: Гос. ИРЯ им. А.С. Пушкина, 2009. – ББК 81. 2 рус. – С. 232–236.
5. Рудницька Т.М. Національні групи і мовні процеси в Україні // Філософ. і соціол. думка. – 1991. – № 5.
6. Сагач Г.М. Золотослів: Навчальний посібник для середніх і вищих навчальних закладів. – К.: Райдуга, 1993. – 378 с.
7. Ханазаров К.Х. Критерии двуязычия и его причины // Проблемы двуязычия и многоязычия. – М., 1972. – С. 119–124.

УДК 81'23

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ
ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИМагдаліна Ліла
(Перезслав-Хмельницький, Україна)

У статті описуються розвиваючі можливості предмету “іноземна мова”, яка розглядається як надбання особистості; об’рунтовується ідея перетворення навчання у механізм розвитку особистості.

Ключові слова: іноземна мова, навчання, надбання знань, пізнавальна функція мови, пам’ять, мислення, уява, сприймання, здібності, розвиток рис характеру особистості.

В статье описываются развивающие возможности предмета “иностранный язык”, который рассматривается как достояние личности; обосновывается идея превращения обучения в механизм развития личности.

Ключевые слова: иностранный язык, обучение, приобретение знаний, познавательная функция языка, память, мышление, воображение, восприятие, способности, развитие черт характера личности.

The article describes the developing possibilities of the subject “foreign language” which is considered as a property of a person; the idea of turning the education into the mechanism of a person development is grounded here.

Key words: foreign language, knowledge, cognitive function of a language, memory, thinking, imagination, perception, capabilities, development of the traits of character of a personality.

Актуальність проблеми. Іноземна мова є одним із основних предметів вивчення як у загальноосвітній школі, так і в подальшому навчанні. Однак її виховні і розвиваючі резерви до цих пір вивчено недостатньо. Думки дослідників виводяться до того, що вивчення іноземної мови в школі закладає основу іншомовної мовленнєвої діяльності і є додатковим засобом розширення кругозору та дозволяє поглибити знання учнів про структуру рідної мови, разом із вивченням якої допомагає краще зрозуміти загальнолюдські способи мовленнєвого спілкування, сприяє розвитку моральних якостей особистості.

Метою статті є розкрити проблему розвитку особистості учня засобами іноземної мови, показати роль іноземної мови у формуванні та становленні особистості.

Постановка проблеми. Основні концептуальні положення розробок у психології навчання, а також психолінгвістичні дослідження у галузі системно-діяльнісного підходу до навчання і розвитку особистості сприяють інтенсивному психологічному пошуку шляхів розв’язання проблеми формування та надбання знань, зокрема, іншомовних.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема психології навчання іноземної мови відображена у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Б.В.Беляєва, Т.О.Вдовіної, Л.Ш.Гегечкорі, Т.М.Дрідзе, Г.О.Китайгородської, З.І.Кричнійкової, Р.П.Мільруд, О.І.Нікіфорової, Л.В.Путляєвої, І.М.Румянцевої, Н.В.Чепелєвої та ін. Важливою основою для розвитку проблеми засвоєння лексичних одиниць з опорою на психолінгвістику є дослідження, так чи інакше пов’язані з психологією мовлення (М.М.Бахтін, В.Гумбольдт, Ф.де Соссюр, О.О.Потебня, Л.В.Щерба, та ін.), з дослідженням взаємозв’язку мови і мислення (Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн, М.І.Жинкін, О.Р.Лурія, П.І.Зінченко, та ін.).

У сучасній психології є велика кількість досліджень стосовно проблеми зв’язку мислення і пам’яті у набутті знань, які висвітлюють його із різних сторін: генетичної (П.П.Блонський, Л.С.Виготський, О.М.Леонтьєв та ін.), діяльнісної (І.І.Зінченко, А.О.Смірнов, Г.К.Середа, В.Я.Ляудіс та ін.), функціональної (В.П.Зінченко, Б.М.Величковський, Х.Піаже, Б.Інельдер та ін.).

Психолінгвістичні проблеми стосовно різних аспектів мовлення висвітлювали: Дж.Міллер, Н.Хомський, Р.М.Фрумкіна, О.М.Леонтьєв, Л.В.Сахаров, І.О.Зимня, О.О.Залевська, О.О.Леонтьєв, А.А.Брудний, Т.М.Дрідзе, І.Секеріна та інші. Переважно ці праці були дослідженнями у галузі теоретичної психолінгвістики або психолінгвістичних аспектів вивчення іноземної мови.

Одна із можливостей підвищення ефективності засвоєння знань може бути створена через спеціальне формування умінь оперувати знаково-символічними засобами, на що вказувала Н.Г.Салмана, а також ряд вітчизняних і зарубіжних дослідників (Г.М.Андреева, Л.В.Айдарова, Л.А.Венгер, А.В.Брушлинський, П.Я.Гальперін, А.Р.Лурія, Б.Ф.Ломов, Б.Д.Ельконін, Ф.Брессов, М.Дені та ін.).

Вклад основного матеріалу. Розгляд мови як надбання особистості протиставляє психолінгвістичні дослідження мовних явищ трактовці мови як системно-структурного утворення, як самодостатньої сутності і вказує на те, що у такому випадку мова виступає у якості однієї із психічних функцій живої, мислячої і переживаючої людини, тому і досліджувати це явище необхідно іншими і порівнянні з лінгвістикою методами та з інших теоретичних позицій. Психолінгвістичні дослідження у цьому випадку слід базувати на трактовці

людини як суб'єкта відповідної діяльності, як особистості, котра оволодіває і користується мовою, звертаючи увагу на те, наскільки адекватно психічний зміст, який проявляється через відчуття, ідеї, образи, емоції, переживання, міміку, моторику репрезентуються мовою в процесі внутрішньої і зовнішньої комунікації, оскільки наше буття проходить в соціальному дискурсивно-діяльнісному знаковому середовищі.

Вирішальну роль тут відіграє саме пізнавальна, а не комунікативна функція мови, реалізація якої визначається змістом й особливостями образу світу, який формується за допомогою мови.

Вивчення іноземної мови сприяє розвитку пізнавальної функції психіки учнів. Тренується мнемотехніка, тобто різні прийоми запам'ятовування – мимовільні й довільні, механічні і логічні, безпосередні та опосередковані (через опорні сигнали). Необхідно відзначити, що різні види діяльності в оволодіння іноземною мовою вимагають опори на різні види пам'яті. Наприклад, граматику читання, розуміння прочитаного чи сприйнятого на слух тексту вимагає більшої опори на довготривалу пам'ять – оволодіння граматикую читання можливе на базі розвитку в учнів функціонально-граматичних узагальнень, сформованості навичок впізнання у тексті даного граматичного явища і співвіднесення його з відповідним значенням; розуміння прочитаного чи сприйнятого на слух вимагає високої готовності до відтворення добре засвоєного лексичного та граматичного матеріалу.

Нагромаджено достатньо фактів, що свідчать про важливе значення пам'яті в успішності навчання. Є.А.Голубева та Н.С.Лейтес розглядають пам'ять як одну з умов розвитку загальних здібностей людини.

Поняття мнемічних здібностей у вітчизняну науку ввів А.О.Смірнов, визначаючи їх як індивідуальні відмінності у точності, швидкості та міцності запам'ятовування. Розвиток мнемічних здібностей є дуже важливим у навчанні іноземної мови, оволодінні іншомовним фонетичним, лексичним, граматичним матеріалом.

У різних авторів число і зміст компонентів у здібностях до іноземних мов різні, сюди входять: особливості пам'яті, швидкість реакцій, здібність до наслідування артикуляції, фонетичний та фонематичний слух, граматичне чуття, слухова диференціальна чуттєвість, рівень мовленнєвого розвитку, здібність до самостійного встановлення мовних закономірностей тощо.

Вплив іноземної мови на пізнавальні функції міститься також у тому, що робота над іншомовним висловлюванням сприяє формуванню логіки мислення, яка здійснюється у слові. Сприймання усного чи друкованого слова веде до формування різноманітних образів, що виникають у свідомості учнів, збагачуючи їх новими знаннями. У своїх вищих проявах образ і думка нерозривно пов'язані.

За своєю наглядністю і конкретністю образи уявлень схожі на образи сприйняття. У нашій свідомості живуть не лише образи предметів і явищ, які ми сприймали чи сприймаємо у дійсності. Нові думки і образи виникають на основі того, що вже було у свідомості, завдяки розумовим операціям – аналізу й синтезу.

Слово, за І.Фізером, “передаючи зміст чуттєвих вражень, вміщує думки у колективно укладену систему дійсності; воно розвиває і трансформує образи сприйняття об'єктів у відповідні поняття; воно утворює нові думки і або поширює або конденсує ті, що вже існують [5]”.

“Набування словом значення, – говорить Л.С.Виготський, – є результатом складної активної діяльності (оперування словом або знаком), в якій беруть участь всі основні інтелектуальні функції у своєрідному сполученні [7]”. О.М.Раєвський, встановлюючи взаємовідношення чуттєвого і раціонального в змісті слова, приходять до висновку, що в цьому узагальненні можливі найрізноманітніші сполучення абстрактно понятійного та конкретно-образного, чуттєвого змісту мислення і тільки внаслідок розкриття своєрідності цього сполучення можливе правильне розуміння смислового змісту слова. Через те і оволодіння смисловим змістом слова у процесі мовного розвитку вимагає як основну передумову не тільки формально-логічного визначення понятійної сторони цього змісту, а й усвідомлення тієї сторони, яка являє собою конкретно-чуттєве в ньому.

Послідовність викладу, інформативність й повнота висловлювання, побудова логічно пов'язаних діалогічних єдностей, ситуативна обумовленість реплік полілогу формуються в іншомовному висловлюванні. Сучасні уроки іноземної мови передбачають широке застосування прийомів дискусії у виді обговорення проблем, використання країнознавчого матеріалу, різноманітних ілюстрацій, а організація зосередження уваги і сприймання в навчальному процесі, за якої учні негайно оформляють отримані дані в усному чи писемному мовленні, забезпечує більш чітке усвідомлення навчального матеріалу. При негайному мовленнєвому оформленні сприйнятого навчального матеріалу активізуються увага та спостереження, яке стає більш усвідомленим і підвищує якість сприймання і засвоєння знань.

Засвоюючи певні знання учень сприймає не лише зовнішні ознаки і якості предметів та явищ, не лише одиничні предмети, факти, події, а й внутрішні суттєві зв'язки і відношення предметів та явищ, закони і правила, засвоює поняття. Разом із тим і його пам'ять стає переважно словесно-логічною.

Проблема відношення думки і слова зайняла центральне місце у колі основних проблем ще із часів виникнення сучасної психолінгвістики. Ця проблема конкретизується у питанні: яким чином думка людини, а разом з нею і емоції, враження та інші психічні стани знаходять своє вираження у слові. Трудність, за Т.М.Ушаковою, полягає в тому, що слово, мовлення – це явище матеріального порядку; на відміну від цього психічні феномени відносяться до іншої категорії явищ, які не володіють протяжністю та іншими фізичними ознаками, які не піддаються зміні фізичними способами. Взаємодія матерії і психіки – це аспект психофізичної проблеми, вирішення якої на основі філософських, психологічних й фізіологічних підходів до цих пір не досягнуто.

Вивчення іноземної мови містить великі резерви для формування філологічного мислення учнів. Інтерес до філології здавна супроводжує справжню освіченість, інтелігентність й культуру. Поряд з вивченням іноземної мови, як засобом спілкування виникає зацікавленість в історії мови, яка вивчається, її зв'язках з іншими мовами світу, включаючи рідну, до інтерпретації іншомовних текстів, фразеологізмів, афоризмів тощо.

Різноманітність іншомовних текстів, на яких базується вивчення іноземної мови, є привабливим об'єктом пізнання. У тексті матеріалізуються основні структурні закономірності мови, втілюються певні риси, притаманні людському мисленню.

З точки зору психології, переклад іншомовного тексту – це процес

розшифрування кодів свідомості автора, його чуттєво-інтуїтивного та дискурсивно-логічного відображення певної реальності, яке закладене у думці, переданій словом. Але здійснити таке розкодування та подальшу трансформацію думки, спроектувавши текст на рідну мову, можливо лише за умови орієнтації в іншомовному мовотворчому просторі.

М.М.Бахтін підкреслював, що ціннісно-смісловий момент твору має значення лише для індивідів, які поєднані спільними умовами життя (національними, культурними, територіальними, суспільними). Будь-який текст: “не дорівнює всьому твору в цілому... До твору входить і необхідний позатекстовий його контекст. Твір ніби окутаний музикою інтонаційно-цілісного контексту, у якому він розуміється та оцінюється (звичайно, контекст цей змінюється за епохою сприйняття, що створює нове звучання твору). Підсвідоме враження входить до контексту людської свідомості.

Засвоюючи іншомовну лексику, ми стикаємося з новим способом позначення понять, відомих з попереднього досвіду і закріплених в рідній мові, перед нами розкриваються нові способи передачі інформації про навколишню дійсність іноземною мовою засобами своєрідної сітки лексико-семантичних відношень притаманних даній мові. Ознайомлення з новим способом позначення понять стимулює до всебічного й глибокого осмислення через порівняння лексичних одиниць з еквівалентами рідної мови.

М.М.Шардаков зазначає: “...при введенні порівнянь і співставлень у процеси сприйняття й спостережливості активізується свідомо діяльність в учінні, свідомість учня збагачується яскравими, чіткими образами і уявленнями предметів та явищ, що спостерігаються з їх характерними ознаками й особливостями. Разом з тим, у нього утворюються різні смислові зв'язки між уявленнями, що формуються. З введенням порівнянь та співставлень у школяра полегшується осмислення і тим самим підвищується міцність запам'ятовування й повнота наступного зберігання в пам'яті навчального матеріалу, який вивчається [6]”.

У процесі в навчання іноземної мови створюються умови для розвитку міжособистісної взаємодії учнів у спілкуванні. Вміння правильно організувати своє повідомлення є ознакою індивідуальної культури. Формування такого уміння успішно здійснюється за умови використання різноманітних ситуативних завдань, створення діалогів, при застосуванні вправ соціально-психологічного тренінгу, які широко застосовуються в інтенсивних методиках навчання іноземної мови тощо.

Вивчення іноземної мови впливає на формування особистості школяра. Його активність у набутті знань, систематичність і наполегливість у навчанні обумовлюються психологічними особливостями особистості – актуальними потребами, цілями й мотивами, які мають значення для нього, і які є результатом самостійного включення в навчальну діяльність та являються підсумком діяльнісної організації навчального процесу з іноземної мови.

У структурі кожної якості особистості знання займають певне місце. Багато чисельні факти свідчать проте, що об'єм наших знань залежить від бажання набути їх. Звідси можна зробити висновок, що вирішальну роль мають мотиви, які спонукають особистість до тих чи інших дій. Коли необхідні внутрішні

спонукання відсутні (потреби, інтереси, почуття) відсутні, або ж незначні, то знання і навички будуть неідеальними. Вони виникають внаслідок відповідно організованої особистої діяльності школяра, його реального ставлення до предмету.

О.М.Леонтьєв вважає, що суттєвим для аналізу діяльності є положення, що “актуально усвідомлюється лише той зміст, який є предметом цілеспрямованої активності суб'єкта, тобто займає структурне місце безпосередньої мети внутрішньої чи зовнішньої дії в системі тієї чи іншої діяльності [11]”.

Зміст провідної діяльності не є раз і назавжди встановленим. Він залежить від психофізіологічного дозрівання, виховання, способів навчання. Іноземна мова може не лише відображати зміст провідної діяльності, а й випереджувати досягнутий рівень розвитку, бути фактором, який впливає на зміну вікових періодів у сукупності з усім змістом соціального навчання.

Правильно організоване навчання передбачає розвиток індивідуальних навчальних здібностей та формування навичок творчої мовномислительної діяльності. Становлення індивідуальних навчальних здібностей, поетапна зміна провідної діяльності, накопичення фонових знань необхідні для поступової підготовки до практичної діяльності і у своїй сукупності дають новий рівень розвитку учня.

Висновки. Беручи до уваги вищезазначене можна сказати, що іноземна мова, як навчальний предмет, є одним із факторів розвитку особистості учня. Знання іноземної мови є результатом наполегливої праці, а її вивчення сприяє розвитку особистісних якостей та важливих рис характеру, таких як: цілеспрямованість, наполегливість, терпеливість, усидливість, самостійність та ін. Такий розвиток носить системний характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе. – М.: “Просвещение”, 1991. – 220 с.
2. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии.– СПб.: Питер, 2000.– 720 с.
3. Румянцева И.М. Обучение иноязычной речи через развитие ощущений и восприятия // Вопросы лингвистики, педагогики и методики преподавания иностранных языков. – Ижевск: Изд. дом “Удмурдский университет”, 2006. – С. 273–282.
4. Веккер Л.М. Психика и реальность: Единая теория психических процессов. – М., 2000.
5. Иван Физер. Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні. – К., 1993. – С. 28–29.
6. Смұльсон М.Л. Мова і мовлення в структурі інтелекту // Актуальні проблеми психології. – Т. 2.– Психологічна герменевтика / За ред. Н.В. Чепелевої. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 14–23.
7. Виготський Л.С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 2001. – 368 с.
8. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: НПО “МОДЭК”, 2001. – 432 с.
9. Леонтьев А.А. Основы психолінгвістики. – М.: Смысл, 1999. – 287 с.
10. Леонтьев А.А. Высказывание как предмет лингвистики, психолінгвістики и теории коммуникации // Синтаксис текста. – М.: Наука, 1979. – С. 18–36.
11. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2-х томах. – М.: Педагогика, 1983. – С. 361.